Houtproduktie in de praktijk

B. Groenhuis

Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, Lelystad

De laatste jaren wordt er beleidsmatig de nodige aandacht aan de houtproduktie geschonken. Actuele voorbeelden van dit beleid zijn:
- verbetering van de economische basis van het bosbeheer;
- verhoging van de houtproduktie.

Eigenlijk kunnen deze beide beleidsuitgangspunten niet los van elkaar worden gezien, want zonder een hogere houtproduktie is het, aanvullende subsidieregelingen buiten beschouwing gelaten, vrijwel niet mogelijk de economische basis van het bosbeheer structureel te verbeteren. Het is alleen daarom al goed een verhoging van de houtproduktie na te streven.

Voor een daadwerkelijke verhoging van de houtproduktie kan het beleid niet zonder de praktijk. In dit kader valt daarbij te denken aan de keuze van de tot ontwikkeling te brengen bostypen. Anders gezegd, de praktijk kan middels de te kiezen boomsoorten een sterk stempel op de toekomstige houtproduktie zetten. Of het nu gaat om het maximaal omzetten van groveden in douglas of dat het nu gaat om het zo lang mogelijk handhaven van de populier, het tempo en de wijze van het omzetten naar andere bostypen bepaalt in hoge mate in hoeverre actief dan wel passief aan een verhoging van de houtproduktie wordt gewerkt.

Gaarne wil ik de rol welke de praktijk bij de verhoging van de houtproduktie kan en mijns insziens ook moet spelen verder uitdiepen.

Als voorbeeld wil ik hierbij de rol van de houtsoortenkeuze van nieuwe bossen, zoals bijvoorbeeld in de Flevopolders, aan de orde stellen. Deze houtsoortenkeuze, waarmee de eerste bostypen worden vastgelegd, wordt in belangrijke mate bepaald door:
- de mogelijkheden welke de groeiplaats biedt;
- de doelstelling van het betreffende complex.

Op gronden die nog geheel aan het begin van de ontwikkeling staan, bijvoorbeeld gronden die over het gehele profiel vrije kalk bevatten, nog geen horizontdifferentiatie hebben en waarin organische stof vrijwel geheel ontbreekt, daarop zullen dié levensgemeenschappen van bos tot ontwikkeling kunnen komen, welke bij de beginfase van de bodemontwikkeling horen. Het zal duidelijk zijn dat alleen de boslevensgemeenschappen welke aansluiten bij de bodemontwikkeling een duurzaam en stabiel karakter zullen hebben.

Het zijn vooral de pionierhoutsoorten zoals de populier, de wilg en de els die goed aanslaan en een goede jeugdgroei hebben. Zij komen dus als eerste in aanmerking voor aanplant op deze gronden. Bosgemeenschappen met de beuk als dominante soort zijn levensgemeenschappen van groeiplaatsen waarvan de bodem wordt gekenmerkt door ontkalking, een duidelijke horizontdifferentiatie en een lagere pH van de A-horizont. Deze gronden komen thans niet in de Flevopolders voor en naar verwachting zal het, gelet op de

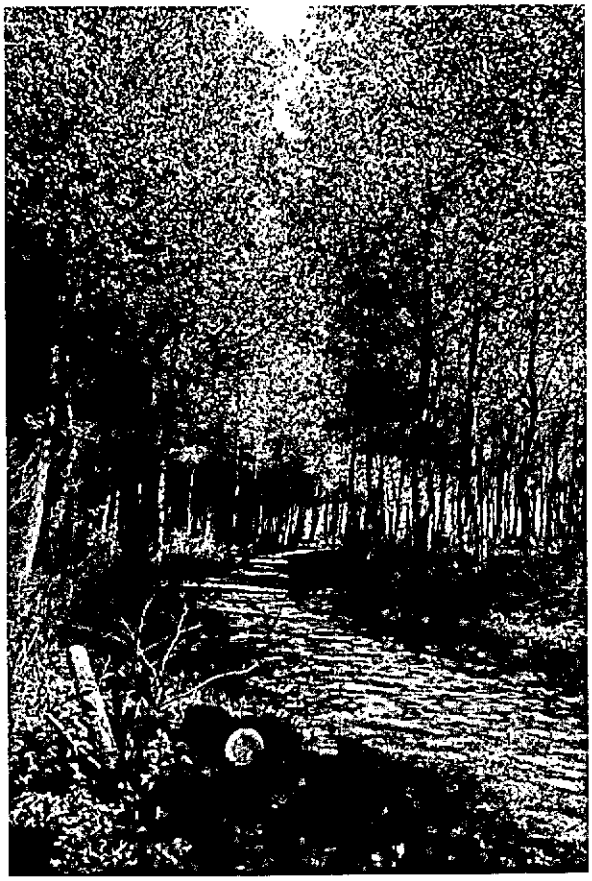

Jong bos van populier biedt goede mogelijkheden voor zowel de houtproduktie als de recreatie. (Foto: RIJP)

snelheid van de ontwikkeling van de bodem, nog erg lang duren voordat een dergelijke situatie wordt bereikt. Op deze gegevens moet en kan eenvoudig worden ingespeeld door vooral in de eerste decennia veel gebruik te maken van de pionierhoutsoorten. De omzetting naar het uiteindelijk gewenste en ecologisch verantwoorde bostype kan dus langzaam verlopen. De bodemontwikkeling is daarbij de leidraad. Afhankelijk van de doelstelling kunnen bepaalde fasen in deze ontwikkeling of successie, voordat deze verder wordt gevolgd, doelbewust korter of langer zijn.

Het zal duidelijk zijn dat niet alleen het beleid, maar vooral ook de praktijk hierin een rol van betekenis speelt. De gevolgen voor de houtproduktie, zowel op de korte als op de langere termijn, zijn hierbij groot.

Bij de aanleg van nieuwe bossen in de Flevopolders zou dus, op basis van de bodemontwikkeling, alleen gebruik moeten worden gemaakt van de pionierhoutsoorten, waarbij de populier een dominante plaats dient in te nemen. Echter, gegeven de meervoudige doelstelling, worden er ook andere houtsoorten gebruikt. In dit kader kunnen worden genoemd de es, de esdoorn, de eik en in zeer beperkte mate de beuk. Het aandeel populier varieert (afhankelijk van de doelstelling) tussen de 50 en de 70%. Bij de aanleg wordt dus al direct; middels het aandeel populier, de houtproduktie voor de eerste decennia bepaald. Naast zijn specifieke houtteeltkundige pioniereigenschappen levert de populier op korte termijn al een zeer belangrijke bijdrage aan de grote vraag naar hout en kan daarnaast een welkome financiële ruggesteun zijn voor het toekomstige beheer.

In de tweede plaats kunnen zoals gesteld bepaalde fasen in de successie korter of langer zijn. Dit geldt ook voor de pionierfase. Deze pionierfase kan door het beheer minimaal worden gehouden of zolang als maar mogelijk is, worden gehandhaafd. In het eerste geval zal het aandeel populier zo snel mogelijk worden afgebouwd. Dit betekent dat er vrijwel altijd sprake is van slechts één generatie populier. In het tweede geval zal de beheerder trachten deze pionierfase, bijv. vanwege zijn hoge rendement, zijn relatief lage kosten of zijn relatief hoge houtopbrengsten, zolang als maar mogelijk is trachten te handhaven. Hierbij zal pas na een aantal generaties populier op een ander bostype worden overgegaan.

Teneinde meer inzicht te krijgen in de consequenties van de houtsoortenkeuze bij de aanleg en van de daarop volgende beheerskeuzen op de houtproduktie gedurende de eerste decennia na aanleg, zijn een aantal modelberekeningen uitgevoerd. Ten behoeve van het model is uitgegaan van de houtopbrengsten gedurende de eerste 50 jaar na aanleg voor een boscomplex van 100 hectare. Als varianten zijn hierbij opgevoerd:

- het percentage populier in de aanlegfase;
- het tempo waarin de populier wordt omgevormd in andere houtsoorten.

Voor een vijftal modellen is de houtopbrengst berekend, te weten:

1 maximaal gebruik van populier, omvorming in ca. 150 jaar;
2 90% populier bij aanleg, omvorming in 150 jaar;
3 75% populier bij aanleg, omvorming in 150 jaar;
4 50% populier bij aanleg, omvorming in 50 jaar, er is dus slechts één generatie populier;
5 bij de aanleg wordt geen gebruik gemaakt van populier.

Bovenstaande vijf modellen moeten niet als absoluut worden gezien, maar zijn veeleer bedoeld om de marges aan te geven. Marges waarbinnen de houtproduktie kan fluctueren.

Uit deze berekeningen blijkt dat alleen al de beheerder door de keuze van zijn beheersuitgangspunten, een zeer sterk stempel op de houtproduktie kan zetten. Door de keuze van zijn beheersuitgangspunten kan het gemiddelde houtproduktieniveau in de praktijk al een factor 3 tot 5 verschillen. De bovengrens van 100.000 m³ is het (wellicht theoretische) maximaal haalbare niveau. Theoretisch ligt er dus een factor 5 tot 7 tussen het minimum en maximum. De vraag die zich hierbij voordoet is in hoeverre dit theoretische niveau

Tabel 1 Gevolgen van het percentage populier bij aanleg en het tempo van omvormingen op de houtproduktie gedurende de eerste 50 jaar voor een boscomplex van 100 hectare.

Model		Geoogste houtproduktie in m³ afh. plantafstand, kloon, omloop	Gemiddelde produktie m³/ha/jaar
I	100% populier	50.000-100.000	10.0-20.0
II	90% populier		
	houtprod. primair	44.000- 88.000	8.8-17.6
	90% populier		
	economie prim.	24.000- 37.000	4.8- 7.4
III	75% populier	19.000- 28.000	3.8- 5.6
IV	50% populier	15.000- 22.000	3.0- 4.4
V	geen populier	nihil	nihil

haalbaar is. Het is dringend noodzakelijk een duidelijk inzicht te krijgen in de maximaal haalbare produktieniveaus onder praktijkomstandigheden.

Het is daarom noodzakelijk dat er per beheerseenheid een aantal permanente houtproduktieplots worden aangelegd. In deze plots, voor de belangrijkste houtsoorten, dient de enige doelstelling, zonder beperkingen, te zijn: het behalen van een maximale houtproduktie. Alleen op deze wijze kan een zorgvuldige afweging worden gemaakt tussen bepaalde beheersuitgangspunten (of functies) en het effect ervan op de houtproduktie, en daarmede op het financiële resultaat. Een tweede voordeel van deze houtproduktieplots is dat onder praktijkomstandigheden de ontwikkeling van de groeiplaats kan worden gemeten. Met andere woorden er kan bijvoorbeeld worden nagegaan in hoeverre het nog verantwoord is een pionierhoutsoort op de betreffende groeiplaats te handhaven.

Op basis van de verschillende gegevens uit de produktieplots én op basis van de gewenste doelstelling, kan een overwogen beheers- en inrichtingskeuze worden gemaakt. Op basis hiervan dient er per boscomplex een houtproduktieplan te worden opgesteld. Dit houtproduktieplan en de daaruit voortvloeiende houtproduktiefilm of houtproduktieschema dient een wezenlijk onderdeel te zijn van het beheersplan. Evenals de financiële begroting dient deze houtproduktiefilm dan ook als bindend te worden beschouwd.

Houtproduktie is zeer belangrijk en, zoals reeds in het begin is aangegeven, is een verbetering van de economische basis van het bosbeheer vrijwel niet mogelijk zonder een verhoging van de houtproduktie. De opbrengst uit de verkoop van hout is immers de belangrijkste pijler waarop de bedrijfsvorm bosbouw is gestoeld. Want bosbouw is en bedrijf, een bedrijf dat verplicht in stand moet worden gehouden, ook al is het verliesgevend. Een verlies dat kan worden beperkt door de produktie op te voeren en de produktiefactoren te analyseren en juist te kiezen. Dat bij deze bedrijfsvoering ook nog het nuttige met het aangename kan worden verenigd is één van de plezierigste kanten van het bosbedrijf.

In de bosbouw is het, gezien het tijdskarakter van het produktieproces, een normale zaak om op lange termijn te denken. Ter illustratie hiervan onderstaand citaat.

"Begrip en waardering voor den Boschbouw gaan voornamelijk in de richting van het natuurschoon dat onze bosschen bieden en de gelegenheid tot ontspanning, die men er vindt. Dat zij daarnaast, ter voorziening in de houtbehoefte, een even belangrijk als onmisbaar onderdeel van onze samenleving vormen en dit in de toekomst in nog veel belangrijker mate zullen moeten doen, daarvan zijn zich slechts weinigen bewust. Het staat onomstotelijk vast, dat onze bosschen als houtproducenten in de toekomst een veel belangrijker rol in onze samenleving zullen hebben te vervullen, dan tot nu toe het geval was."
Einde citaat.

Dit citaat zou heden ten dage geschreven kunnen zijn, maar het is van Jager-Gerlings uit 1943.

Thans, 40 jaar later, moeten we eigenlijk constateren dat we nog geen stap verder zijn gekomen, wel zijn de uitgangspunten wellicht beter geworden.

In het voorgaande is aangegeven welk een belangrijke rol de praktijk in het proces van de houtproduktie kan spelen. Samen met het beleid kan en moet het toch mogelijk zijn in de praktijk de gemiddelde Nederlandse houtproduktie van 3 m^3 per ha per jaar aanzienlijk te verhogen.